

УДК 338

А. А. Халецька,
д.держ.упр., доцент, професор кафедри загального та адміністративного менеджменту,
Донецький державний університет управління

УМОВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ВСЕСВІТНІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Досліджено форми впливу економічної глобалізації на модифікацію чинників конкурентоспроможності. Обґрунтовано умови глобалізації національних та всесвітніх економічних відносин.

Annotation. The forms of influencing of economic globalization are explored on modification of factors of competitiveness. The terms of globalization of national and world economic are grounded relations.

Ключові слова: Глобалізація, конкуренція, національна економіка, пріоритет, світовий ринок, чинник.

Вступ

Основа ринкової економіки складає поняття конкуренції, як головної рушійної сили еволюції взаємостосунків суб'єктів, що функціонують у конкретному середовищі. Найбільш успішним учасником такого змагання є той, хто здатний витримувати конкурентну боротьбу на вітчизняному і зовнішньому ринках. Посилюванням конкуренції між виробниками, надмірним насиченням товарами у більшості сегментів характеризує сучасний ринок.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Світову економіку нового тисячоліття характеризують жорсткою конкуренцією, яка набуває глобального характеру. Багато вчених звертають увагу на різноманітні аспекти процесів глобалізації. Зокрема глибокі теоретичні дослідження у сфері глобалізації були проведені під керівництвом і за участю члена-кореспондента НАН України О.Г. Білоуса. Специфіку процесів глобалізації в умовах трансформаційного розвитку української економіки і проблем ефективної інтеграції України до світової економіки розглянуто у працях вітчизняних авторів В. Будкіна, І. Бурковського, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, В. Новицького, А. Румянцева, А. Філіпченка, О. Шниркова та ін..

Постановка завдання

- дослідити форми впливу економічної глобалізації на модифікацію чинників конкурентоспроможності;
- обґрунтувати умови глобалізації національних та всесвітніх економічних відносин.

Результати

Особливість сучасної конкуренції розглянуто у роботі [1, с.178]. Авторами роботи здійснено аналіз розвитку конкуренції на світовому ринку, визначено її характер, а також досліджено вплив глобалізації на міжнародні конкурентні відносини. До характерних проявів сучасної ринкової конкуренції відносять [10, р. 103]: незліченну множину новинок на ринку, заповнення полиць магазинів різноманітними модифікаціями одного і того ж товару, вимотуюча гонка виробників за гаманець споживачів, «повінь» інформаційного поля рекламою тощо.

Автором роботи [7] наголошено, що в сучасній економіці формується тенденція до посилення ролі нецінової конкуренції як найбільш перспективного методу глобальної економічної конкуренції. С.В. Хмельський вказує [8, с. 290], що за останні роки спостерігається тенденція до посилення нецінових форм конкуренції у порівнянні з ціновими: конкуренція, яка заснована на смаках і відданості споживачів, рекламна конкуренція, конкуренція якості, конкуренція в обслуговуванні після продажу товару тощо. При неціновій конкуренції роль ціни аніскільки не зменшується, проте на перший план виступають властивості продукту, престижність його марки, рівень сервісу та ін. [1, с. 275].

У нинішній час жодна країна не може ефективно формувати і здійснювати свою економічну політику, не беручи до уваги реалій світового ринку, пріоритетів і норм поведіння його основних суб'єктів. Навіть якщо мова йде про так звані «закриті», або «замкнуті», господарські системи, їх не можна назвати повністю ізольованими та незалежними від світової економіки, оскільки сама їх закритість уже є відношенням до світового ринку, який вони не приймають або який відторгує їх. Але, так чи інакше, вони змушені зважати на його існування й «захиститися» від нього за допомогою більшого або меншого ступеня автаркії, тобто, по суті, застосування більшої або меншої кількості протекціоністських заходів. Про ступінь і різноманітність входження держав у глобальну економіку можна судити за показниками кількості населення, енергоспоживання на душу населення, рівнем ВВП, величиною експорту, імпорту та прямих іноземних інвестицій, а також часткою високотехнологічної продукції в експорті країн світу.

Доцільно розглядати сучасний світ як складну систему, що складається з декількох рівнів ієрархії, між якими існують прямі та зворотні зв'язки і взаємозалежності. Однак світ як система не є продуктом глобалізації, його системність виникла разом із виникненням самого світового господарства й уже тоді мала ієрархічну структуру. Світова економічна система розвивалася під впливом процесів поглиблення міжнародного поділу праці, розвитку процесів міжнародної спеціалізації, кооперування й інтернаціоналізації виробництва. Вона зазнавала змін, ускладнювалася за рахунок формування нових внутрішніх структур і зв'язків. Протягом усього свого існування світова економічна система являла собою ієрархію зі своїми лідерами й аутсайдерами, відбувалася лише періодична зміна лідерів, змінювалася геополітична роль тих або інших держав, але сам ієрархічний характер зберігався. Таким чином, не можна сказати, що глобалізація якимось чином змінила системну сутність світової економіки, вона стала всього лише ще одним етапом розвитку цієї системи.

У результаті глобалізації відбулася модифікація чинників конкурентоспроможності національної економіки. Світове економічне співтовариство зі слабкої сукупності більш-менш взаємозалежних країн перетворюється на цілісну економічну систему, де національні соціуми виявляються складовими елементами єдиного всесвітнього економічного організму, спаяними вже не просто міжнародним поділом праці, але і гігантськими за своїми масштабами виробничо-збутовими структурами, глобальною фінансовою системою та планетарною інформаційною мережею.

Відтворювальна взаємозалежність більшості національних економік перетворила їх із більш-менш автономних господарських структур на складові елементи глобального господарського організму. Особливо відчутна така взаємозалежність у високотехнологічних галузях, де широко практикується міжнародне виробниче кооперування. Якщо до цього додати появу в останні десятиліття всесвітнього фінансового ринку та глобальної інформаційної павутини Інтернет, стає очевидним, що сучасне світове господарство принципово відрізняється від того, яким воно було в першій половині ХХ ст.

Якісні зрушення у структурі та динаміці світової економіки на сучасному етапі виявляються у зростанні відкритості національних економік, обсягів світової торгівлі й інвестицій, появи загальносвітових стандартів виробництва, споживання, торгівлі, фінансів тощо. Але ж глобалізація не є спонтанним процесом, більше того, уряди та країни можуть усвідомлено визначити своє місце в міжнародній економіці, що глобалізується. Стабільність національних економік, а також можливості урядів перебувають у прямій залежності від ефективності їх дій з асиміляції позитивних і компенсації негативних ефектів глобалізації.

Характерною рисою глобалізації в економіці стала взаємозалежність процесів автономізації та інтеграції. Це знайшло відбиття у «парадоксі Нейсбітта»: «Чим вище рівень глобалізації економіки, тим сильніше її невеликі учасники» [9, р. 208]. Подібні процеси простежуються й у суспільно-політичній сфері. Дж.

Нейсбітт відзначає рух, з одного боку, до політичної незалежності та самоврядування, з іншого – до формування економічних альянсів. Процеси глобалізації в економічній, інформаційній, культурній сферах ідуть у тісному зв'язку із процесами національної ідентифікації. Прагнення до національного самовираження є потужним стимулом соціального, економічного та політичного розвитку в умовах інформаційної відкритості й інтенсифікації інтеграційних процесів у світі. У той же час відродження національної свідомості є захисною реакцією суспільства проти руйнівного впливу сил, пов'язаних із глобалізацією. В економіці – це розрив традиційних зв'язків усередині країни, деградація неконкурентоспроможних виробництв, загострення безробіття; у сфері культури й ідеології – агресивне проникнення чужих для даного суспільства ідей, цінностей, моделей поведінки. При цьому чим сильніше соціально-економічне й ідеологічне потрясіння суспільства, тим гостріша відповідна реакція, що набуває іноді форми воєнничого націоналізму та релігійного фундаменталізму.

При всій розмаїтості конкретних підходів і висновків більшість сучасних учених-глобалістів виходять із уявлення про складний світ як глобальну спільність, як світоцілісність, що відрізняється від складових частин цієї спільності. Фактично мова йде про створення глобального співтовариства, у межах якого існуючі національно-державні утворення виступають як більш-менш самостійні структурні одиниці.

З.О. Луцишин приєднується до пануючої позиції, відповідно до якої головна властивість процесів глобалізації – планетарна єдність. При цьому, відштовхуючись від теорії складних систем, за межу існування системи він бере достатність або недостатність факторів, що компенсують зовнішні або внутрішні впливи на систему. У зв'язку із цим він дає таке визначення глобалізації: «Глобалізація – це комплекс взаємозалежних процесів, що проходять у планетарному масштабі, у кожному з них є механізми саморегуляції» [6, с.39].

Глобалізацію необхідно трактувати в різкому розширенні й ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей як людей, так і держав, що відображається у процесах формування планетарного інформаційного простору, світового ринку капіталів, товарів і робочої сили, в інтернаціоналізації проблем техногенного впливу на природне середовище, міжетнічних і міжконфесійних конфліктів і безпеки [3, с. 42].

Таким чином, феномен глобалізації виходить за суто економічні межі, в яких її схильні трактувати більшість дослідників цієї теми, і охоплює практично всі основні сфери суспільної діяльності, включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, а також самі умови існування людства.

В умовах глобалізації національні та всесвітні економічні відносини починають мінятися ролями. У минулому провідну роль відігравали перші. Найбільш розвинені в той або інший період національні господарства визначали характер, форми і механізми міжнародних відносин, ніби нав'язуючи іншим країнам і світовому співтовариству в цілому способи господарського спілкування. Внутріекономічні відносини були первинними, міжнародні – вторинними. Голландія XVIII ст. або Англія XIX ст. були не тільки лідерами економічного прогресу, але і зразками для наслідування для інших європейських країн. У XX ст. така роль перейшла до США. Однак у міру формування наднаціональних фінансових та інших ринків і виробничо-збутових структур всесвітні економічні відносини все більше набувають ролі провідних, визначальних, тоді як внутрідержавні відносини, навіть дуже великих і досить могутніх країн, пристосовуватися до реалій глобальної економіки.

Світове господарство поступово стає сильнішим і значущим за національні господарства. Глобальний економічний простір перетворюється на єдине поле для великого бізнесу, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій, виробництва та збуту визначаються суб'єктами господарського життя з урахуванням глобальної кон'юнктури, а економічні підйоми та спади набувають всесвітніх масштабів. Глобальна орієнтація транснаціональних компаній, транснаціональних банків та інших провідних господарюючих суб'єктів закономірно зменшує для них значення національних економік, як тих, де базуються їх штаб-квартири, так і тих, де діють їх численні філії. Центр ваги їх підприємницької стратегії переміщується з національного на наднаціональний рівень.

Глобалізація означає залучення всього світу у відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Це об'єктивний процес, який було підготовлено усім ходом попереднього розвитку і який тепер вступив у якісно новий етап. Темпи цього процесу прискорилися і вигляд світу стрімко змінюється [2, с. 21].

Викликає сумнів визначення глобалізації як нової форми світогосподарських зв'язків. Інформація взагалі передавалася та продавалася на світовому ринку і раніше. Той факт, що це явище набуло прискорення і посилення, – не підлягає сумніву. Інформація, як і всі інші об'єкти світогосподарських зв'язків, стала переміщатися інтенсивніше, одержала нову якість, але нової форми світогосподарських зв'язків ще не створила. Скоріше необхідно визнати, що передача норм господарського поведінки, яка одержала технологічну основу у вигляді нових інформаційних технологій, виникла як новий спосіб міжнародної конкурентної боротьби. У даному розумінні необхідно зробити акцент саме на те, що передача зразків поведінки поставлена на технологічну основу, причому поставлена саме завдяки специфічно глобальному інструментарію, який виник в останнє десятиліття.

Прямо про глобалізацію як про форму міжнародної конкуренції говорить М. Інтрілігейтор: «Під глобалізацією розуміється тут величезне збільшення масштабів світової торгівлі й інших процесів міжнародного обміну в умовах усе більш відкритої, інтегрованої світової економіки, що не визнає меж» [4, с. 112]. Він пов'язує цю форму не тільки із традиційними різновидами зовнішньоекономічних зв'язків, але й із наступними процесами, що підсилюють інтенсивність останніх: 1) технологічний прогрес; 2) лібералізація торгівлі й інші форми економічної лібералізації; 3) розширення сфери діяльності організацій на основі застосування нових засобів комунікації; 4) єдині стандарти ринкової економіки та вільної торгівлі; 5) перехід від традиційних форм спілкування до прогресивно-технологічних комунікацій (особливості культурного розвитку другої половини XX ст.).

На наявність даного феномена також указує Л. Клайн: «У ряді районів світу підприємства, що працюють на експорт, уже протягом декількох десятиліть виконували повністю або частково замовлення виробничого або науково-дослідного характеру для іноземних компаній. Після завершення роботи продукція (готовий виріб або його частина) упаковується і направляється в потрібне місце. Хоча така практика аж ніяк не нова, її масштаби тепер розширюються, охоплюючи все нові продукти та географічні райони. Виробництво стало мобільним, не вимагаючи при цьому мобільності робочої сили для виконання своїх завдань» [5, с. 1025].

Усе більша кількість прихильників знаходить відображення сценарію розвитку глобалізації в концепції сталого розвитку. У документах Конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), у матеріалах Всесвітнього саміту зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.), в інших доповідях міжнародного характеру, а також у працях учених конкретизують та розвиваються положення цієї концепції.

Під сталим розуміється розвиток, який забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань і проблем збереження сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутнього покоління людей.

Ця модель існує поки на концептуально-теоретичному рівні, вона політично продекларована, формально підтримана більшістю держав (стратегії, програми та плани переходу до сталого розвитку розроблені більш ніж у 100 країнах), але досі немає інформації про те, що хто-небудь із них зробив реальні та помітні кроки для здійснення трансформаційного сценарію. Світ, як і раніше, дотримується традиційної нестійкої моделі розвитку, що може призвести до глобальної катастрофи. При переході до моделі сталого розвитку, якщо все-таки такий перехід відбудеться, процес глобалізації знайде нову якість і буде здійснюватися в рамках нової цивілізаційної парадигми.

Глобалізація, об'єктивно веде до розмивання та знецінення регулюючих функцій національної держави, що вже не може, як колись, захищати національну економіку від небажаних зовнішньоекономічних впливів. Вони тим більше не в змозі регулювати ті економічні, соціальні та культурні процеси, які виплеснулися за національні межі, набули самостійності, стають некерованими. Міжнародні економічні процеси переростають із міждержавних – таких, що більш-менш ефективно регулюються в однібічному, дво- або багатобічному порядку національними державами, у позадержавні – тобто глобальні, які майже або зовсім не піддаються державному регулюванню.

Висновки

Національні держави усе більше втрачають можливість ефективно використати такі традиційні важелі макроекономічного регулювання, як імпорتنі бар'єри й експортні субсидії, курс національної валюти та ставку рефінансування центрального банку. В умовах усе більш наростаючої взаємозалежності національних господарств уряди змушені користуватися цими важелями з оглядкою на інші держави, інтереси яких можуть бути при цьому зачеплені. Крім того, доводиться зважати і на поведінку впливових недержавних суб'єктів міжнародних економічних відносин – транснаціональних компаній, транснаціональних банків, міжнародних інвестиційних фондів, які своїми відповідними діями можуть звести нанівець очікуваний ефект від заходів, що вживаються, або навіть використати їх на шкоду даній країні.

Загрози пов'язані не стільки з основними тенденціями глобалізації, скільки із неадекватною зовнішньоекономічною політикою економічно розвинених країн, що накладається на них. Розвинуті країни, претендуючи на роль глобального центру, насправді не є ним саме тому, що у своїй політиці подвійних стандартів не йдуть далі найближчих власних національних інтересів. Особливість ситуації полягає в тому, що, продовжуючи цю політику в міжнародній торгівлі, інвестиціях, валютно-кредитних відносинах, вони намагаються підсилити свої переваги зовсім не вищого порядку. Митні бар'єри, замасковані під антидемпінгову політику, захищають ресурсні переваги економічно розвинених країн, причому захищають у підсумку від того самого процесу глобалізації, ініціаторами якого ці країни і є.

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г.Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

2. Губайдуллина Ф.С. Крупные транснациональные корпорации на новых рынках // ЭКО. - 2003. - №3. - С. 20-33.
3. Длігач А. Аналіз розходжень у системі стратегічних маркетингових рішень / А. Длігач // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 4. – С. 40–46.
4. Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку/ Колективна монографія. За ред. В.Ф.Бесєдіна, А.С. Музиченка. – К.: НДЕІ. – 2006. – 592 с.
5. Желіховська М.В. Сучасні тенденції побудови стратегії конкурентоспроможної компанії / М.В. Желіховська, Т.В. Донченко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2006. – Ч. III. – С. 1024–1029.
6. Луцишин З.О. Глобалізація світу та проблеми економічної безпеки держави / З.О. Луцишин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. – 2001. - Вип. 25. - С. 34–42.
7. Стукало А., Авдеева Т. Глобализация мировой экономики / А. Стукало, Т. Авдеева // Международная жизнь. – 2000. - №5. - С. 52.
8. Хмелєвський С.В. Транснаціональні корпорації та глобалізація світової економіки // Збірник наукових праць студентів магістратури/ Ред. К.К. Рубішевська. - К.: Ін-т економіки та права "Крок", 2002. - 417 с., С. 289-305.
9. Lypcz-Claros A., Porter M.E. and Schwab K., The Global Competitiveness Report 2005-2006 Policies Underpinning Rising Prosperity New York: Palgrave Macmillan, 2005 - 660 p.
10. Rowley Ch., Benson J.(eds) Globalisation and Labour in the Asia Pasific Region, Frank Cass, London.Portland, Or., , 2000, p.93-113.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"